

ARON JONASSONS FÖRSTA ÅR SOM FOTOGRAF

”Vid om talandet, hur jag kom att kasta mig in på den fotografiska banan, skall jag ej blifva vidlyftig. Det må dock tillåtas mig framhålla, att jag- kanske i motsats till mången, som vid denna period tillgrep fotografi en som ett slags nödankare - ingalunda saknade de nödiga förutsättningarna. Jag hade i sin tid fullständigt genomgått Chalmers tekniska läroverk, med förkärlek idkat studier i fysik och kemi, var mycket road af ritning och i besittning af hvad man brukar kalla händighet. Att jag vid utgåendet från nämnda läroanstalt ej genast blef i tillfälle göra mig de där inhemtade kunskaperna till godo, berodde på omständigheter, som det ej stod i min makt att beherska. Så kom jag helt oförhoppadt in på tidningsmannabanan, men släppte dock aldrig ur sikte möjligheten, att vinna någon teknisk verksamhet, och åt det fotografiska hållet hade länge min håg legat. Ändtligen yppade sig det efterlängtade tillfället att kunna realisera önskningarna i denna del. Med fotografen Budtz-Müller i Köpenhamn, som vid denna tid innehade ett mycket känt etablissement, hvarest äfven undervisning i fotografien lämnades – Müller själfexaminerad apotekare och framstående kemist - träffades öfverenskommelse om genomgåendet af en undervisningskurs, och början af juni 1864 gjorde jag mitt inträde hos honom.”

När Jonason anländer till Köpenhamn på söndagsmorgonen den 5 juni "kastar [han] sig sjelf och sina saker upp i en droska och kommenderar":

"Till d'Angleterre!" - Klatsch! det bär i väg. Första turen gäller Fotografen Müller vid Bredgaden N:o 21. Artigt emottagande. Derifrån sättes kurs till Staunings vid Vesterbrogade - Älven här röner man mycket hjertligt emottagande. Middag spisas i första, bästa ölhalle, Jernbangården beses, men går hem till hotellet och förser sig med ytterplagg för aftonen och besöker derpå i sällskap med Staunings Tivoli. Grundlovsfesten firas. Allt hvad som här erbjuda sig gör det lifligaste intyck på ett sinne som ej erfarit något dylikt. Man vistas i Tivoli till kl. 12 och begifver sig derefter till hotellet, sofver första natten i "Kongens by", särdeles nöjd med allt hvad man upplefvat.”

Den därpå efterföljande veckan installerar sig Jonason i Köpenhamn. Han skaffar sig logi hos P. Christensen på Nyhavn N:o 6 och avlägger visit i Müllers ateljé, där han bekantar sig

med förste medarbetaren, tysken Batsch, och eleverna Christensen och Fru Pettersson (från Halmstad). På måndagen den 13 juni är det meningen att Jonasons studier hos Müller skall inledas på allvar, men eftersom den nya ateljéinredningen inte kommit på plats får han ge sig till tåls ytterligare en dag. På onsdagen den 15 juni rapporterar han: "*Från kl. 9 till ½ 3 på ateliern, hvarest några plåtar togos.*" Också den 16 juni tillbringar Jonason i ateljén, från ½ 9 till 2, och tycker redan att arbetet börjar ge "*ganska tillfredsställande*" resultat. Tisdagen den 21 juni har den "tyske kopiören" sagt upp sig efter en tvist med Müller, och Jonason blir fullt sysselsatt med att bistå i ateljéarbetet. Den efterföljande dagen rapporterar Jonason att han på egen hand lyckats göra "*med beröm godkända porträtt*". Tillvaron i Köpenhamn faller så in i en rytm som består av brunnsdrickning (magnesiavatten och promenader: läkarens rekommendation för hur Jonason skall komma tillrätta med sina problem med magsyran och obstruktion), ateljéarbete och brevskrivning (till familjen hemma samt en serie brev från Köpenhamn till Göteborgs-Posten). Kvällarna vigs, med några få undantag, åt besök på Tivoli (den 14 juni, till exempel, då Jonasons magproblem ger honom huvudvärk och han tvingas stanna hemma för att i stället studera fotografisk teori .. (kanske rör det sig om det "själfstudium af tyskarne Kleffells och Liesegangs vägledningar").

Hos Müller lär sig Jonason förutom de rent fotografiska procedurerna också porträttfotografens övriga sysslor: förgyllningsarbeten, uppklistring, satinering, "afskärning" osv. Den 25 juni rapporterar han till exempel om hur förmiddagen tillbringats med att göra ett mosaikporträtt av "*Le Physionomiste*", "*hvilket lyckades godt*".

Vad beträffar 1860-talets visitkort från firma A&P (Aron och Pauline) Jonason, är de sällan särskilt elaborerade. I något enstaka fall finns en mönstrad matta på golvet, men i de allra flesta fall är detta lika kalt som den vägg det skiljs från av en bred golvlist. På golvet står en stol och ibland ett bord, vid något enstaka tillfälle också ett högre rektangulärt pelarlikt arkitektoniskt element: Ibland skymtar en del av en blomsteruppsättning på bordet, någon gång ligger där en bok eller två. Det allra vanligaste (det rör sig här om en liten empirisk studie ...), både vad beträffar kvinnoporträtt och mansporträtt, är trekvarts-figursbilder i sittande ställning. Därefter följer för kvinnoporträtten stående trekvartsfigursbilder där modellen ofta står bredvid en stol och lutar handen på stolskarmen. Vid de stående kvinnoporträtten i helfigur stödjer sig modellen antigen på en stolskarm, lutar sig lätt mot en "*avhuggen*" pelare eller

stabiliserar armarna genom att hålla dem i kors. Ibland vinjetteras också porträtten vid kopieringen och vid helfigursfotografier framträder ansiktet då som en mycket liten, ensamt framtonande intensitet på fotopappret.

Också för mansporträtt är en sittande trekvartsfigurbild det vanligaste. När man fotograferar i helfigur har modellen armarna i kors eller lutar sig nonchalant mot ett mindre bord (alternativt stödjer handen mot en cylinderhatt som ligger på bordet, eller håller en fiol i handen ...). Ofta rör det sig om mjukt vinjetterade porträtt, men i mansporträtten är det också populärt med en skarp oval vinjettering som gör att porträttet får en medaljliknande karaktär (någonting som inte alls är lika populärt bland kvinnoporträtten). Även om teknologi och format korresponderar med den franska uppfinningen, tycks inte Disderis bildkonventioner få något riktigt fäste hos göteborgarna. Man kan återfinna något enstaka porträtt och någon gruppbild med ett helt genomfört disderiskt schema, men oftare rör det sig om ganska traditionella personporträtt i halv eller trekvartsfigur utan någon elaborerad rumslig iscensättning. Inte heller en landskapsfond som inköpts i Danmark används särskilt ofta i bilderna från 1860-talet.

"Söndag d. 31 juli. Fartyget ankom kl. vid pass 12, men konsthandlaren var ej med." Den konsthandlare som saknas är Jonasons syster Pauline som skall bli Arons kompanjon i det fotografiska företaget. Men hon dyker upp med eftermiddagsbåten och påbörjar redan dagen efter studier hos Müller. Aron tar tillfället i akt att pröva sina nyvunna färdigheter på system i ett porträtt som *"lyckades godt"*. Studierna dominerar förstås vistelsen, vilket inte utesluter exempelvis en "skovtur" tillsammans med familjen Stauning, en utflykt som utförligt beskrivs i ett resebrev till Göteborgs-Posten under sommaren 1864. Efter en dryg vecka av blandade ateljégöromål och nöjen beslutar sig Jonason för att resa vidare till Tyskland. Pauline stannar kvar i Köpenhamn.

"Thorsdagen d. 11 Aug. Förmiddagen användes till förberedelser för min förestående resa. Å ateliern ordnades allt för Pauline [...]. Efter att ha gjort upp mina räkenskaper med madam Christensen begaf jag mig till ångf. Halland [...]. Till Lübeck anlände vi omkring 10 f. m. fredagen och tog lodgis å hotel L'Europe."

Det är efter två månaders tid i Köpenhamn som Jonason ger sig ut på sin månadslånga resa i Tyskland; från Lübeck till Hannover och ned till Elberfeld (nuvarande Wuppertal). Målet är att göra bekantskap med d:r Liesegang, "*känd som flitig författare på det fotografiska området samt som innehafvare af en omfattande affär med utensilier, kemikalier och dylikt till branschen hörande*" ("Femtio år som fotograf. Aron Jonason berättar om sin fotografiska verksamhet", Svenska Fotografen #.35 1913). Den 16 augusti besöker han Liesegangs etablissemanng. Den gamle är bortrest, men "*den yngre, en mycket hyggelig karl, anträffades. Stort byggnadsarbete gjorde lokalerna belamrade, så att å ateliern intet arbete kunde utföras.*" På kvällen ser Jonason "*Eine leichte Person*", "*en Quick och rolig passe*" på Johannisberg. Dagen därpå återvänder han till Liesegang för att bese lokalerna och Liesegangs samlingar, men framför allt för att införskaffa de fotografiska attiraljer som är nödvändiga för att kunna sätta upp en egen praktik i Göteborg. Han tillbringar hela förmiddagen hos Liesegang, "*der inköp gjordes för ett par hundra riksdaler*". Sedan han dagen därpå hämtat upp fakturan tar han tåget till Düsseldorf, där han tillsammans med målarna Bengt Nordenberg och Fredrik Wohlfart förlustar en Table d'hôte och en konsert.

Jonason fortsätter sin tyska bildningsresa genom att ta tåget till Köln, där han besöker den zoologiska trädgården: "*hvarest man fick se en utvald samling sällsynta djur såsom lejon, tigrar, is- och vanliga nallar, giraff, buffel-oxe, hjortar otaliga fogel-raser m. m.*" Han åser Kölnerdomen; han frekventerar museer, kyrkor och dioramor; han går Victoriateatern, där man ger en operett av Offenbach. Också måndagen den 21 augusti tillbringar Jonason i ett mulet och regnigt Köln med diverse inköp och ett besök i fotografen Raps namnkunniga ateljé, där han får en stor mängd kort som present. Onsdagen den 24 augusti är Jonason tillbaka i Berlin och ser den enbente dansören Juliano Donato, "*det märkvärdigaste i sitt slag jag någonsin sett*". Han dricker kaffe på Unter den Linden, går på teater och är nära att "*skratta ihjel sig åt den genomherrlige komikern Helmerding.*" Han hinner också med museer, visiter, opera, "*förlustelokal*", promenader i zoologiska trädgården och resebrev till Göteborgs-Posten. Några dagar senare reser han norrut, till Hamburg. Han uppskjuter hemresan, men den 8 september är han i alla fall tillbaka i Köpenhamn, där dagarna nu används till "*ordnandet af affären och ombesörjandet af inköp för ateliern*". Kvällarna upptas av teater, bjudningar och,

inte minst, Tivoli. Den 17 september styr han till sist kosan mot Göteborg, och dagen därpå, söndagen den 18 september 1864, är han tillbaka.

I en kassanoteringsbok från 1864 har Jonason antecknat utgifter för sin fotografiska bildningsresa: ett handlån av fadern på 300 rdr.; biljetten till Köpenhamn 12 rdr; ett tre månaders respass 5 rdr; en avgift om 100 rdr betalas till Müller för undervisning... Den 9 september bokförs 322 rdr för "*res[n]a i Tyskland under en månad, der under diverse smärre inköp gjorts*". När Jonason på väg hem efter Tysklandssejouren stannar till i Köpenhamn kompletterar han alltså de sista inköpen till ateljén, och i en mer detaljerad kassabok finns en omfattande förteckning över alla dessa inköp: kamera med 2 kassetter och objektiv från Dallmeyer (124 rdr), nackhållare (8 rdr), glasskålar, kuvetter, förgyllningsskålar i porslin, natronskål, glasskivor, färgade glas, kollodium-flaskor och silverprovare med glas, större och mindre trattar, mensurglas för silver och mensurglas för guld, spritlampa, skärkniv, träklämma, viktskål med vikter, en landskapsbakgrund, silver, guld, natron, kollodium, fernissa, pomada, järnvitriol, pyrogallusyra, isättika, alkohol, fosforatron, kalcium-natron, cyankalium ... Från korgmakare Bulon beställs en korgsoffa för 20 rdr samt två stolar för 16 rdr., och från Meyer ett större bord för 22 rdr och ett mindre för 10:32. I kassauppgörelsen den 17 september ser man, förutom ett handlån på 56 rdr i Hamburg, den största inkomstposten: 1500 rdr "*i bref från pappa*". Den största utgiftsposten är drygt 7.50 rdr "*till Müller enligt faktura*" och rör antagligen de fotografiska inköpen. Jonason kompletterar med terrakottaarbeten och tennsaker till ateljén, varefter han beger han sig åter mot Göteborg: "*Fullproppad med intryck af angenämaste slag återvände jag till hemmet, där under tiden en liten treflig atelier under min associates [Pauline] uppsikt kommit till stånd och hvars portar inom kort upplätos för en allmänhet, hvilken lyckligtvis ej dröjde att infinna sig. Allt gick efter önskan och jag kunde snart dela på mig så att äfven tidningsgöromålen kunde skötas*" ("Femtio år som fotograf").

I oktober 1864 lämnar Jonason in en ansökan till magistraten om sitt nya företag. I Göteborgs stadsmuseum finns ett hyreskontrakt "*om en Fotografisk Atelier, Tre rum och vind uti 4de våningen, att nyttja och bebo fem års tid räknadt ifrån den 1 april 186.5 till den 1 april 1870, med en överenskommen hyressumma om ett tusen riksdaler riksmünt per år*", undertecknat A & P Jonason den 31 mars 1865. Adressen är Drottninggatan 58.

Syskonen Jonason driver alltså ateljén tillsammans från november 1864. Den 1 april 1865 anställs C. W. Ranch i verksamheten. I "Femtio år som fotograf" skriver Jonason: "*Så förflöto några år då en dag något inträffade som ej tagits med i räkningen: syster min gick och förlofvade sig och år 1867 sattes jag med starka band fast vid den journalistiska verksamheten och valde det senare alternativet [att arrendera ut ateljén] - men valet misslyckades, arrendatorn var ej den han gifvit sig ut för och när mitt kontrakt med husägaren gått till ända, slog jag igen bo'n.*" Pauline gifter sig med Gottfrid Loven den 27 november 1867, och den "arrendator" som seglat under falsk flagg är utan tvivel Ranch...